

FUNDACJA
nowoczesna
Polska

PRAWO KULTURY

Trust for Civil Society
in Central and Eastern Europe

KRÓTKI KURS WŁASNOŚCI INTELEKTUALNEJ MATERIAŁY DLA UCZELNI

Wykład 3.

Okres ochrony utworu, domena publiczna

Dozwolony użytek prywatny i publiczny

Prawo cytatu

Plagiat

Odpowiedzialność za naruszenie praw autorskich

Okres ochrony utworu

W całej Unii Europejskiej, w tym także w Polsce, jest to **70 lat od śmierci twórcy**
(w szczególnych przypadkach, od innej daty).

Okres po śmierci autora liczony jest od **ostatniego dnia roku kalendarzowego**.
Dlatego np. dzieła Tadeusza Boya-Żeleńskiego, który zmarł 4 lipca 1941 roku, do
domeny publicznej weszły dopiero 1 stycznia 2012 roku.

Warto pamiętać, że:

- **terminy wygaśnięcia oryginału i utworu zależnego liczymy osobno** – prawa do oryginału wygasają 70 lat po śmierci autora oryginału, a prawa do np. tłumaczenia po upływie 70 lat po śmierci tłumacza
- **czas ochrony utworu był wielokrotnie wydłużany**. W ustawie z 1926 r. było to 50 lat od śmierci autora, ustawa z 1952 r. redukowała ten okres do lat 20, zmiany uchwalone w 1975 r. wydłużały go do 25 lat. W ustawie z 1994 r. zapisano już trwanie autorskich praw majątkowych przez 50 lat. Nowelizacja tej ustawy, uchwalona w 2000 r., ustaliła okres ochrony na 70 lat od śmierci autora
- pierwszy akt prawny dotyczący prawa autorskiego uchwalony został w 1710 r. przez parlament Wielkiej Brytanii. Był to Statut Anny (od imienia królowej Anny Stuart). Sformułowano w nim bardzo ważną zasadę mówiącą, że ochrona prawna utworu **powinna obowiązywać tylko przez pewien ograniczony czas**. Zapisy statutu mówiły o **14 latach od pierwszej publikacji**

Pojęcie domeny publicznej

Domena publiczna to zasób utworów, które nie są objęte autorskimi prawami majątkowymi. W domenie publicznej są dzieła, które nigdy nie były objęte autorskim prawem majątkowym oraz te, w przypadku których ograniczenia wynikające z tego prawa wygasły

Utwory w domenie publicznej nigdy nie objęte autorskim prawem majątkowym	Utwory w domenie publicznej, co do których autorskie prawa majątkowe już wygasły
<i>Odprawa posłów greckich</i> Jana Kochanowskiego	<i>Obrachunki fredrowskie</i> Tadeusza Boy-Żeleńskiego (zm. 1941)
Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (1997)	Tekst kolędy <i>Bóg się rodzi</i> Franciszka Karpińskiego
<i>Dama z gronostajem</i> Leonarda da Vinci (XVI w.)	<i>Bitwa pod Grunwaldem</i> Jana Matejki (zm. 1893)

Warto pamiętać, że:

- początków koncepcji domeny publicznej można dopatrywać się w prawie rzymskim, w którym występowała szeroka kategoria **rzeczy, których nie można posiadać na własność**, udostępnionych wszystkim obywatelom
- istnienie zasobu twórczości dostępnej dla całej ludzkości bez ograniczeń uważa się za jeden z **fundamentów rozwoju kultury**
- **domenę publiczną opisywać można metaforą powszechnego dobra wspólnego**, dziedzictwa kulturowego, należących do wszystkich zasobów niematerialnych o podstawowym znaczeniu dla społeczeństwa, tak jak do wszystkich należy język, przestrzeń publiczna czy środowisko naturalne

Warto wiedzieć, że:

- w polskim prawie pojęcie domeny publicznej nie występuje dosłownie. W polskim tłumaczeniu konwencji berneńskiej termin **public domain** przetłumaczono jako „**publiczna własność państwa**”
- zapisany w idei domeny publicznej brak ograniczeń wynikających z autorskich praw majątkowych oznacza **swobodę w ich rozpowszechnianiu i adaptacji**, np. swobodne tworzenie i rozpowszechnianie tłumaczeń czy remiksów (także w celach zarobkowych, przy czym od 5 do 8 proc. wpływów brutto ze sprzedaży musi być przekazywane na Fundusz Promocji Twórczości)
- **utwory zależne zbudowane w oparciu o oryginały pozostające w domenie publicznej objęte są standardową ochroną prawnoautorską**, np. obraz Marcela Duchampa L. H. O. O. Q. (znany jako Mona Lisa z wąsami) – o ile Mona Lisa jest w domenie publicznej, przeróbka Duchampa – o ile uznamy ją za twórczą – wciąż objęta jest autorskim prawem majątkowym, którego ochrona trwać będzie aż do 2039 roku
- **dostępność zasobów domeny publicznej ograniczają** art. 99¹ i 99² pr. Aut.. W sytuacji, w której np. ktoś znajduje na strychu nigdy nie publikowany dziennik pradziadka, którego treść jest już w domenie publicznej i decyduje się go wydać drukiem, wydanie to zostanie objęte ochroną praw pokrewnych przez 25 lat

Dozwolony użytek prywatny

Dozwolony użytek prywatny pozwala **każdemu** korzystać na własne potrzeby z rozpowszechnionego już chronionego utworu bez konieczności uzyskiwania zgody uprawnionych osób (choć obwarowane jest to szeregiem wymagań).
Obejmuje też **osoby pozostające z nami w relacjach rodzinnych i towarzyskich**.

Przykłady dozwolonego użytku prywatnego:

- pobranie pliku z muzyką ze strony WWW
- pożyczenie książki znajomemu
- skserowanie lub zeskanowanie książki na potrzeby własne bądź znajomych
- wykonanie kopii płyty CD do samochodu
- puszczenie muzyki na urodzinach
- odwiedzenie strony WWW

Warto pamiętać, że:

- **dozwolony użytek osobisty działa bez względu na formę (postać) utworu**: nieważne jest, czy mamy do czynienia z fizycznym egzemplarzem (książka, płyta), czy z plikiem cyfrowym
- istotnym ograniczeniem dozwolonego użytku osobistego jest **zawężenie jego zasięgu do nas samych oraz bliskiego kręgu znanych nam osób**

Dozwolony użytek publiczny

Dozwolony użytek publiczny zezwala na nieodpłatne (co do zasady) korzystanie z już rozpowszechnionego utworu na różne sposoby, które powodują udostępnienie go **nieograniczonej publiczności**.

Przykłady dozwolonego użytku publicznego:

- biblioteka wypożyczająca książki
- przytoczenie fragmentu cudzej książki we własnym utworze np. w celu wyjaśnienia poruszonej kwestii (cytat)
- wyświetlenie ekranizacji lektury szkolnej na lekcji języka polskiego poświęconej tej lekturze
- publiczne wykonanie wiersza współczesnego poety podczas szkolnej akademii
- wykonanie i rozpowszechnienie w internecie fotografii pomnika wystawionego na stałe w miejscu publicznym

Zasady dozwolonego użytku publicznego

Biblioteki, archiwa i szkoły mają prawo nieodpłatnie **udostępniać egzemplarze** rozpowszechnionych, chronionych utworów, **wykonywać kopie** egzemplarzy utworów, jeśli celem jest uzupełnienie czy ochrona własnych zbiorów. Przepisy umożliwiają bibliotece rozpowszechnianie utworów za pośrednictwem końcówek systemu informatycznego (terminali) znajdujących się na terenie tych instytucji.

W ramach dozwolonego użytku edukacyjnego **instytucje oświatowe** (publiczne i prywatne) mogą wykorzystywać chronione utwory w celach edukacyjnych.

Prawo przedruku dotyczy prasy, radia, telewizji i **pozwala na dalsze rozpowszechnianie** opublikowanych już materiałów: sprawozdań o aktualnych wydarzeniach (nieodpłatnie) oraz aktualnych artykułów na tematy polityczne, gospodarcze lub religijne, aktualnych wypowiedzi i fotografii reporterskich (odpłatnie).

Można sporządzać i rozpowszechniać kopie oraz adaptacje utworów w celu ułatwienia czy umożliwienia **osobom niepełnosprawnym** zapoznania się z nimi. Działania takie nie mogą mieć charakteru komercyjnego.

FUNDACJA
nowoczesna
Polska

PRAWO KULTURY

Trust for Civil Society
in Central and Eastern Europe

Prawo cytatu

Przepis o dozwolonym **cytacie** stanowi, że wolno nam **przytaczać fragmenty utworów** w ramach osobiście tworzonego dzieła. Jeśli mamy do czynienia z drobnym utworem (np. krótkim wierszem), możemy przytoczyć go w całości. Dłuższe utwory można cytować tylko we fragmentach.

Przytoczyć całość bądź fragment innego dzieła (tekst, zdjęcie, film) możemy tylko wtedy, gdy jest to niezbędne do wyjaśnienia jakiegoś problemu, w związku z **analizą krytyczną dzieła albo w celu edukacyjnym**.

Ważne jest, żeby cytat był **odpowiednio oznaczony**. Posługując się cytatem informujemy zawsze o autorze oraz o źródle cytowanego fragmentu.

Warto pamiętać, że:

- wiele gatunków twórczości opiera się na wykorzystaniu cudzych utworów w formie pośredniego bądź bezpośredniego nawiązania. **Istotą parodii, pastiszu czy karykatury** jest odwołanie się do znanych już odbiorcy cudzych utworów. Takie formy twórczości co do zasady mogą posługiwać się cytatem
- cytat jest jednym z najważniejszych elementów **wariacji** jako gatunku muzycznego. Muzyk sięga po fragmenty innych utworów, którymi wzbogaca własną kompozycję. Także remiks jako gatunek budowany jest często na cytatach
- cytat nie może być prostą ilustracją będącą dodatkiem do treści, bez której nasza praca mogłaby bez problemu sobie poradzić
- cytat jest zawsze **wtórny i podrzędny** wobec naszego twórczego wkładu. Dlatego niedozwolona jest np. praktyka polegająca na takim budowaniu własnego utworu, że jego dominującą częścią są cytaty opisane lakonicznymi komentarzami

FUNDACJA
nowoczesna
Polska

PRAWO KULTURY

Trust for Civil Society
in Central and Eastern Europe

Plagiat

Plagiatem jest przypisanie sobie lub wprowadzenie w błąd co do autorstwa dobra niematerialnego stworzonego lub odkrytego przez inną osobę.

Za plagiatowanie stanowiące naruszenie prawa autorskiego grozi nie tylko **odpowiedzialność cywilna** (zaniechanie naruszenia czy wydanie osiągniętych nielegalnie korzyści), ale też **odpowiedzialność karna** (grzywna a nawet kara ograniczenia albo pozbawienia wolności do lat 3).

Plagiatem, ale nie naruszeniem prawa autorskiego są sytuacje, w których dochodzi do przypisania sobie lub wprowadzenia w błąd co do autorstwa niechronionych prawem autorskim dóbr niematerialnych, jak na przykład idei, odkrycia, czy wynalazku.

Autoplagiat to sytuacja, w której twórca, np. osoba pisząca artykuł naukowy, włącza do niego bez odpowiednich oznaczeń fragmenty innych własnych prac.

Autoplagiat nie jest naruszeniem autorskich praw osobistych, bo nie dochodzi do niezgodnego z prawdą przypisania autorstwa. Może być natomiast naruszeniem praw majątkowych, jeżeli dochodzi do kopiowania tekstu z artykułu, do którego prawa zostały przeniesione na wydawcę.

Autoplagiat jest **naruszeniem zasad naukowej rzetelności**, co w przypadku pracowników naukowych skutkuje odpowiedzialnością dyscyplinarną.

Odpowiedzialność za naruszenie praw autorskich

Z **naruszeniem praw autorskich** mamy do czynienia za każdym razem, gdy wykorzystujemy utwór poza zakresem dozwolonego użytku bez uzyskania wymaganego zezwolenia (w postaci licencji bądź przeniesienia praw).

Naruszenie praw autorskich może skutkować **odpowiedzialnością cywilną lub karną**.
W szczególnych przypadkach w grę może wchodzić także odpowiedzialność dyscyplinarna, np. wtedy, gdy naruszenia dopuści się pracownik naukowy.

Sankcje cywilne

Twórcy, którego autorskie prawa osobiste zostały naruszone bądź zagrożone, przysługuje przede wszystkim **roszczenie o zaniechanie tego działania**. W przypadku, gdy doszło już do naruszenia tych praw, twórcy przysługuje roszczenie o **przywrócenie stanu poprzedniego**, czyli usunięcie przez sprawcę skutków naruszenia

Jeśli działanie, które wywołało naruszenie, było zawinione (chodzi tu już nawet o najlżejszą postać winy), twórca może domagać się zasądzenia **zadośćuczynienia** za doznaną krzywdę lub **zasądzenia odpowiedniej sumy pieniężnej** na wskazany cel społeczny.

W przypadku naruszenia praw majątkowych twórcy, przysługują mu następujące roszczenia:

- **zaniechanie naruszenia**
- **usunięcie skutków naruszenia**
- **naprawienie wyrządzonej szkody** (majątkowej):
 - na zasadach ogólnych (w takim przypadku twórca musi udowodnić nie tylko wystąpienie szkody, ale też jej wysokość oraz winę po stronie naruszydciela)
 - poprzez zapłatę sumy pieniężnej w wysokości odpowiadającej dwukrotności, a w przypadku gdy naruszenie jest zawinione – trzykrotności stosownego wynagrodzenia
- **wydanie uzyskanych korzyści**

FUNDACJA
nowoczesna
Polska

PRAWO KULTURY

Trust for Civil Society
in Central and Eastern Europe

Sankcje karne

W niektórych sytuacjach naruszcycielowi praw autorskich można **przypisać odpowiedzialność karną za przestępstwo**, niezależnie od tego, czy naruszenie skutkuje jednocześnie odpowiedzialnością cywilną.

Warto pamiętać, że:

- odpowiedzialność karna może być rezultatem **popęłnienia plagiatu** lub **naruszenia innych autorskich praw osobistych** (brak informacji o autorstwie, publiczne zniekształcanie utworu, uniemożliwienie lub utrudnianie kontroli korzystania z utworu). Przestępstwem jest **nieuprawnione lub niezgodne z warunkami uprawnienia rozpowszechnianie utworu** bądź **utrwalenie utworu** w celu rozpowszechnienia
- jako osobne przestępstwo ustawa o prawie autorskim traktuje **nabycie** lub **pomoc w zbyciu**, albo **przyjęcie** lub **pomoc w ukryciu** nośnika utworu rozpowszechnionego lub zwielokrotnionego bez uprawnienia lub wbrew warunkom tego uprawnienia
- osobno wyróżnionym w ustawie przestępstwem jest ponadto **wytwarzanie, obrót oraz reklama**, ale też **posiadanie, przechowywanie lub wykorzystywanie** urządzeń przeznaczonych do niedozwolonego usuwania lub obchodzenia skutecznych technicznych zabezpieczeń DRM

Dziękujemy za uwagę.

Wszystkie zagadnienia poruszane na dzisiejszych zajęciach znajdują się w **rozdziale 3** podręcznika dostępnego na stronie: <http://prawokultury.pl/kurs/>

Na następnych zajęciach przedstawione zostaną zagadnienia związane z **umowami o przekazaniu praw autorskich i licencyjnymi, wolnymi licencjami, licencjami Creative Commons, ruchem Wolnej Kultury oraz organizacjami zbiorowego zarządzania.**

Prezentację opracowała Magdalena Biernat na podstawie podręcznika *Krótki kurs własności intelektualnej. Materiały dla uczelni*
<http://prawokultury.pl/kurs/>

